DOI 10.15611/2023.26.8.04

4 Rola biblioteki akademickiej we wsparciu edukacji zdalnej – badanie wstępne

Dawid Kościewicz
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
ORCID: 0000-0001-6603-7533
e-mail: dawid.kosciewicz@ue.wroc.pl

Kinga Żmigrodzka-Ryszczyk
Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
ORCID: 0000-0002-6737-7991
e-mail: kinga.zmigrodzka-ryszczyk@ue.wroc.pl

Cytuj jako: Kościewicz, D. i Żmigrodzka-Ryszczyk, K. (2022). Rola biblioteki akademickiej we wsparciu edukacji zdalnej – badanie wstępne. W: B. Chrapczyńska, M. Świrad (red.), *Funkcjonowanie biblioteki naukowej w zmieniającym się otoczeniu społecznym* (s. 83-109). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.

Streszczenie: Celem badania było uzyskanie informacji o aktualnych trendach dotyczących roli biblioteki akademickiej we wsparciu edukacji zdalnej. Autorzy uważają, że temat jest istotny ze względu na przyśpieszoną ewolucję praktyk w edukacji wyższej związanej z pandemią COVID-19. Artykuł przygotowano w oparciu o przegląd najnowszej literatury przedmiotu oraz o badanie ankietowe. Ankietę rozesłano wśród bibliotek ujętych na liście „Best universities in Europe 2022" opracowanej przez Times Higher Education. Uzyskano odpowiedzi od 83 bibliotek. Wyniki wskazują, że najważniejszymi aspektami wspierania edukacji zdalnej przez biblioteki naukowe są różnorodność i elastyczność. Znane wcześniej formy wspierania edukacji zdalnej zostały w ostatnich latach rozbudowane i poszerzone o kolejne narzędzia. Zmiany wymagają również nowego spojrzenia na zbiory i infrastrukturę biblioteki i możliwości ich udostępniania. Pogłębienie zrozumienia tej kwestii wymaga kolejnych badań.

Słowa kluczowe: biblioteka akademicka, edukacja wyższa, nauczanie zdalne, ankieta.

4.1. Wstęp

Celem artykułu jest prezentacja i omówienie wyników badania ankietowego przeprowadzonego wśród polskich i zagranicznych (europejskich) bibliotek akademickich, z wykorzystaniem formularza opracowanego na podstawie relewantnej literatury przedmiotu z lat 2020-2022 oraz doświadczeń własnych autorów artykułu. Tematem badania były formy i skuteczność zdalnego wspierania przez biblioteki studentów macierzystej uczelni. Respondenci byli pytani o kwestie technologiczne, doświadczenia w kontakcie z użytkownikami oraz subiektywną ocenę skuteczności poszczególnych kanałów komunikacyjnych (z uwzględnieniem różnic między synchronicznymi a asynchronicznymi). Część ankiety poświęcono roli biblioteki we wspieraniu przygotowywania kursów *online* ujętych w programach studiów macierzystej uczelni. Efektem badania są nie tylko omówione w artykule zestawienia odpowiedzi na pytania zamknięte, ale również wnioski płynące z krytycznej analizy komentarzy udzielanych w odpowiedziach na pytania otwarte. Autorzy artykułu liczą, że ich praca przyczyni się do budowy katalogu dobrych praktyk przydatnych w tworzeniu nowoczesnych form wspierania edukacji zdalnej i hybrydowej przez biblioteki polskich uczelni wyższych.

4.2. Biblioteki uczelniane a wspieranie edukacji zdalnej – przegląd literatury

Problematyka wspierania przez bibliotekę procesów edukacyjnych uczelni wyższej nie jest ani czymś nowym, ani niezbadanym. Ostatnie lata sprawiły jednak, że trzeba na tę kwestię spojrzeć z zupełnie nowej perspektywy. Bibliotekarze przyzwyczaili się już do tego, że biblioteka jest miejscem świadczenia usług dla zainteresowanych nimi użytkowników. I choć niektóre instytucje intensywnie korzystały ze zdalnych form świadczenia usług informacyjnych, w tym kursów *online*, dla innych był to tylko dodatek do bezpośredniego kontaktu z czytelnikiem. Sytuacja wywołana pandemią COVID-19 i związana z nią konieczność czasowego zamknięcia bibliotek wymusiła zadanie sobie trudnych pytań, między innymi o to, jak i na ile usługi świadczone zdalnie zastąpią bezpośredni dostęp do bibliotekarza i zbiorów drukowanych. Powszechna w czasie pandemii edukacja zdalna postawiła przed bibliotekami wyzwanie utrzymania roli ważnego elementu procesu edukacyjnego. Mimo wyzwań, które objęły cały sektor edukacyjny, wielu nauczycieli z powodzeniem zastosowało narzędzia cyfrowe, kreując nowy, ale skuteczny i realny proces edukacyjny (Winiarczyk i Warzocha, 2021). Podobne zadanie stanęło przed innymi podmiotami instytucji edukacyjnych, w tym bibliotekarzami. Po okresie stopniowego wygaszania restrykcji pandemicznych oraz ponad dwóch latach funkcjonowania w sytuacji zagrożenia lockdownem (czyli wymuszonym zakazem świadczenia usług wiążących się z kontaktem fizycznym) nadszedł dobry moment na weryfikację i ocenę bibliotek w zakresie realizacji usług wspierających ofertę edukacyjną. Szczególnie cenne, zdaniem autorów artykułu, są pyta-

nia o wspieranie przez bibliotekę edukacji zdalnej i zmianę lub rozbudowę oferty edukacyjnej świadczonej przez bibliotekarzy w sytuacji pandemicznej. Warto również przeanalizować, które rozwiązania, często wprowadzane spontanicznie lub intuicyjnie, okazały się najlepszym wyborem.

Ostatnie lata wymusiły na wszystkich członkach społeczności akademickiej zmianę spojrzenia na tzw. edukację zdalną. Szerokie omówienie technicznych aspektów edukacji zdalnej z punktu widzenia bibliotek akademickich miało miejsce już w roku 2016 (Dold, 2016), a więc nie można powiedzieć, że jest to temat nowy, wywołany pandemią. Niemniej jednak wcześniej taka forma dotyczyła wybranej grupy kursów i kierunków, w Polsce w zasadzie niemal nie funkcjonując jako istotna część oferty uczelni wyższych. Sytuacja pandemiczna pozwoliła spojrzeć na dawniej niszową i egzotyczną „edukację zdalną" jako na jedną z realnych dróg rozwoju edukacji jako takiej. W tej sytuacji biblioteki akademickie muszą przyjrzeć się swoim możliwościom dotrzymania kroku innym jednostkom uczelni. Zauważono, że rola bibliotekarzy akademickich na uczelni ewoluuje z pozycji zarządzania informacją ku partnerstwie w wymiarze ściśle edukacyjnym, w kierunku interakcji, nauczania, współpracy z wydziałami i aktywnej roli specjalistów od kompetencji informacyjnych (Mullins, 2016). Aktywne uczestnictwo w kształtowaniu ram zdalnej edukacji powinno być jednym z tego przejawów, tym bardziej że dla bibliotek oznacza to nie tylko dodatkowy trud, ale również dodatkowe możliwości. Dobrym tego przykładem są kursy *online*, które w ostatnich latach można było skonfrontować ze spotkaniami *online* z bibliotekarzem.

Co ciekawe, jak pokazują badania, nie jest wcale oczywiste, iż spotkania *online* powinny zastąpić formy mające charakter asynchroniczny (Tomaszewski, 2021). Co więcej, rozwiązania w od dawna już funkcjonującej formie powinny podlegać usprawnieniom, dzięki którym będzie się poprawiać efektywność realizowanej za ich pomocą edukacji informacyjnej (Wegener, 2022). Innymi słowy, biblioteki nie powinny się bać zdalnej formy świadczenia usług edukacyjnych i informacyjnych. Pytanie nie powinno brzmieć, czy w zdalną formę się angażować, lecz jakie zdalne rozwiązania będą optymalne dla społeczności macierzystej uczelni. Pamiętamy bowiem, jak istotne jest demonstrowanie pozytywnego wpływu zasobów i usług (zwłaszcza edukacyjnych) bibliotek na wyniki i osiągnięcia studentów (Wright, 2021). Krytycznie rozpatrując wpływ pandemii z edukacyjnego punktu widzenia, bibliotekarze akademiccy mają szansę stać się na swoich uczelniach strategicznymi partnerami w kierunku wzmacniania kompetencji cyfrowych studentów (Martzoukou, 2021).

Główną inspiracją do napisania niniejszego artykułu było interesujące badanie przeprowadzone wśród społeczności The University of Southern Mississippi (Steele, 2021). Choć dotyczyło ono tylko jednej uczelni, w kompleksowy sposób wskazało warte zbadania aspekty udziału biblioteki w edukacji zdalnej. Szczególnie cenne wydaje się wykorzystanie metody badania ankietowego dotyczącego roli biblioteki we wspieraniu edukacji zdalnej, z rozszerzeniem jej jednak nie na grupę bibliotekarzy danej biblioteki (jak miało to miejsce w University of Southern Mississippi), ale na grupę bibliotek. Dzięki temu uzyskany obraz będzie może mniej odnosił się do osobistych doświadczeń, ale będzie bardziej skupiony na specyfice danej biblioteki. Interesujące jest również, na ile różne typy bibliotek akade-

mickich okazały się przygotowane do aktywnej roli podczas wymuszonej edukacji zdalnej. Warte zbadania wydaje się także, czy część z nich posiadała już tak rozbudowane usługi *online* (w tym związane z synchroniczną i asynchroniczną edukacją), że pandemia wpłynęła bardziej na zmianę intensywności danych działań, niż na tworzenie całego potencjału od zera. Dotyczy to również aktywności w Internecie i w mediach społecznościowych.

Bliski badanej tu tematyce, a wart polecenia jest związany z kwestią mediów społecznościowych artykuł analizujący aktywność 18 polskich bibliotek naukowych w czasie pandemii (Gmiterek, 2021). Jedną z jego konkluzji jest spostrzeżenie, że część bibliotek zupełnie nie używała tych mediów, pomimo obiektywnej łatwości i aktualnie niskich barier wejścia w taką formę realizacji usług. Interesujące mogą być powody, jakie stoją za tym, że część bibliotek nie podejmuje aktywności w mediach społecznościowych. Badanie w tym kierunku przeprowadzono wśród bibliotek akademickich w Ghanie (Mensah i Onyancha, 2021), zauważając częsty brak zrozumienia bibliotek dla strategii związanych z tymi mediami, a prowadzącymi do zwiększenia zainteresowania czytelników używających tych mediów. Z drugiej strony, dostępne są przykłady bibliotek, które do trudnej sytuacji i związanych z nią wyzwań podeszły odważnie i świadomie, nie tylko dostosowując swoje usługi do realiów nauki zdalnej, ale także redefiniując oczekiwania stawiane wobec bibliotekarzy zmuszonych do pracy z domu i świadczenia indywidualnych usług zdalnie (Mehta i Wang, 2020). Szczególnie więc ciekawe są analizy komparatywne, kiedy podobny zestaw pytań jest kierowany do instytucji tego samego typu i umożliwia wskazanie różnic. Przykładem tego jest badanie dotyczące tematyki dostosowania się do sytuacji pandemicznej biblioteki w państwie rozwijającym się, o ograniczonym potencjale technologicznym (Rafiq, Batool, Ali i Ullah, 2021). Część wskazanych tam problemów, jak brak odpowiednich kompetencji cyfrowych ze strony bibliotekarzy lub takie pozornie prozaiczne wyzwania, jak słaby transfer łączy internetowych, to bolączki znane także w polskich bibliotekach. Dla wielu osób konieczność większego zaangażowania w pracę zdalną było źródłem stresu, a zauważono, że przy braku odpowiedniego wsparcia świadczenie usług informacyjnych w formie zdalnej może być również źródłem wypalenia zawodowego (Anderson, Fisher i Walker, 2021). Nie ulega też wątpliwości, że niezależnie od fizycznej dostępności budynku biblioteki dostęp do zasobów elektronicznych powinien być nieprzerwany dla czytelników (Tsekea i Chigwada, 2021), co z racji ograniczeń prawnych lub technologicznych dla wielu bibliotek mogło być dużym wyzwaniem.

4.3. Biblioteki a wspieranie zdalnej edukacji – badanie ankietowe

Pomysł autorów artykułu odnośnie do zastosowania metody badań ankietowych do przeanalizowania roli biblioteki we wspieraniu edukacji zdalnej w nieco szerszym, porównawczym podejściu, dość szybko ewoluował z ogólnopolskiej do ogólnoeuropejskiej perspektywy. Jednocześnie pojawił się pomysł skierowania pytania do bibliotek wyróżniających się uczelni. O ile biblioteki uczelni wyższych w Polsce są dosyć jednolitą grupą, oferującą podobne usługi i reali-

zującą podobne zadania, sięgnięcie po rozwiązania stosowane przez biblioteki największych i najlepszych uczelni w Europie wydało się dosyć interesującym projektem.

Do udziału w badaniu wytypowano 539[1] bibliotek uczelni wyższych znajdujących się na liście rankingowej „Best universities in Europe 2022" opracowanej przez Times Higher Education. Autorom artykułu zależało na objęciu badaniem możliwie jak najszerszej grupy bibliotek, jednak z uwagi na ogromną różnorodność szkół wyższych w krajach europejskich, a przede wszystkim na ich dużą liczbę, konieczne było wprowadzenie zewnętrznych kryteriów wyboru. Szukając kryterium możliwie obiektywnego, wykorzystano ranking opracowany przez brytyjskie wydawnictwo Times Higher Education od 2014 roku współpracujące z Elsevier. Oczywiście dyskusja i krytyka metodologii, na jakiej został oparty, jakkolwiek niewątpliwie ciekawa, wykracza poza ramy artykułu. Aktualizowane od wielu lat kolejne edycje rankingu, a także współpraca z tak renomowanymi instytucjami, jak Thomson Reuters czy Elsevier, są argumentami przemawiającymi właśnie za wyborem tego rankingu jako punktu odniesienia.

W dniach 28.03-3.04.2022 roku na adresy mailowe dyrektorów bibliotek rozesłano zaproszenie do wzięcia udziału w badaniu wraz z linkiem do formularza ankietowego opracowanego za pomocą aplikacji Microsoft Forms. Kwestionariusz zawierał 6 pytań otwartych i 19 pytań zamkniętych[2]. W zależności od wybranych odpowiedzi[3] uczestnicy odpowiadali na maksymalnie 25 pytań.

Pytania pogrupowano w trzech głównych sekcjach: wsparcie nauki zdalnej, współpraca z wykładowcami oraz wpływ pandemii na szkolenia i kursy prowadzone *online*. Sekcja pierwsza obejmowała tylko pytania zamknięte, a ich celem było uzyskanie porównywalnych wyników w obszarze usług, jakie biblioteki dostarczają swoim użytkownikom *online*, w odniesieniu do kursów i szkoleń, kanałów kontaktowych oraz liczby zaangażowanej załogi. Druga sekcja to głównie pytania o poziom współpracy z kadrą akademicką i zaangażowania biblioteki w proces dydaktyczny prowadzony na uczelniach. Pytania otwarte miały za zadanie ustalenie, jakie formy współpracy okazały się najbardziej korzystne oraz jak bibliotekarze chcieliby widzieć swoją rolę i miejsce w owym procesie dydaktycznym. Ostatnia grupa pytań związanych z wpływem pandemii na ofertę edukacyjną biblioteki świadczoną zdalnie miała określić poziom zmian w ofercie i strukturach bibliotek wywołanych nagłym i całkowitym przejściem na zdalne świadczenie usług.

Na zaproszenie do udziału w badaniu odpowiedziały 83 biblioteki, wypełniając i odsyłając kompletny formularz[4]. Nie jest to niestety wynik mogący dać podstawę do wyczer-

---

[1] Ranking najlepszych 500 uniwersytetów w Europie w 2022 roku obejmuje 586 instytucji, jednak 47 z nich nie udostępnia danych kontaktowych do prowadzonych przez nie bibliotek bądź takich jednostek nie prowadzi.

[2] Uzupełnione o pytanie o nazwę uczelni i kraj.

[3] Negatywna odpowiedź na niektóre pytania skutkowała pominięciem kolejnych i przejściem do następnej sesji.

[4] Kwestionariusz ankietowy sporządzono w języku angielskim, co mogło mieć wpływ na niski odsetek odesłanych odpowiedzi. Jedynie do bibliotek w Polsce rozesłano kwestionariusz w polskojęzycznej wersji.

pującej analizy problemów całego środowiska bibliotek naukowych. Z drugiej strony, dla bibliotekarzy praktyków, na co dzień pracujących w obszarze usług szkoleniowych, badanie może stanowić źródło ciekawych spostrzeżeń oraz wielu dobrych praktyk, stanowiących wyznacznik kierunku zmian koniecznych do wdrożenia na własnych uczelniach.

Nie można też zapomnieć o ogromnym zróżnicowaniu jednostek, które znalazły się w rankingu Times Higher Education, co w odniesieniu do wspomnianej powyżej roli niniejszego badania jest elementem szczególnie pozytywnym. Ujęte w badaniu biblioteki różnią się nie tylko takimi cechami, jak rodzaj jednostki macierzystej, wielkość biblioteki czy liczba potencjalnych użytkowników. Przede wszystkim bowiem ich istnienie i funkcjonowanie umocowane jest na podstawie zupełnie innych przepisów (lokalnych i ogólnokrajowych), mają też zróżnicowaną strukturę w zależności od instytucji prowadzącej. Autorów badania szczególnie zainteresowała sytuacja Bibliothèque Universitaire Vauban, która jest zupełnie niezależną jednostką obsługującą kilka uczelni wyższych, funkcjonującą dzięki abonamentowi, który jest wpłacany przez instytucje korzystające z jej usług. Jest to przykład wyjątkowego modelu funkcjonowania w postaci outsourcingowego traktowania usług bibliotecznych. Pociąga za sobą zupełnie inne wymagania stawiane bibliotece. Autorzy badania skontaktowali się z przedstawicielami tej biblioteki i przeprowadzili wywiad, który wykracza poza niniejszy artykuł, ale może stanowić inspirację do dalszych badań odnośnie do nieszablonowych form funkcjonowania bibliotek akademickich.

Znakomita większość jednostek, które przystąpiły do badania, to biblioteki prowadzone przez uniwersytety (73)[5]. Pod względem wielkości największą grupę (29 respondentów) stanowiły duże biblioteki z potencjalną liczbą użytkowników powyżej 25 001 (rys. 4.1). Nie wszystkie biblioteki zdecydowały się na podanie nazwy uczelni i kraju. Wśród instytucji, które to uczyniły, znaleźli się przedstawiciele z Polski (6), Wielkiej Brytanii (4), Niemiec (3), Francji (2), Czech (2), Rumunii (2), Włoch (2), Hiszpanii (2), Słowacji (2), Węgier (2), Portugalii (1), Gruzji (1), Serbii (1), Szwecji (1), Litwy (1), Austrii (1), Ukrainy (1), Rosji (1).

Co ważne, w toku analizy wyników ankiet nie odkryto powiązań między typem i liczbą potencjalnych użytkowników a liczbą prowadzonych szkoleń, zaangażowanych bibliotekarzy czy współpracą z instytucją macierzystą.

Odpowiedzi na pytanie o kierunki i obszary, w których biblioteki wspomagają studentów *online*, dowodzą, że bibliotekarze na szeroką skalę odnaleźli się w roli specjalistów do spraw kształtowania kompetencji informacyjnych. Aktywnie wspierają rozwój umiejętności wyszukiwawczych, w tym umiejętność posługiwania się bazami danych, wyboru wiarygodnych źródeł czy sprawność ich wyszukiwania[6]. Nieco mniej, bo 62 biblioteki, zaznaczyły odpowiedzi „pisanie prac (cytowanie, formatowanie itd.)" oraz „ocena źródeł".

---

[5] Siedem z nich to biblioteki uczelni technicznych, po jednej odpowiedzi zaznaczyły biblioteki uczelni rolniczych, ekonomicznych i inne.

[6] Wyszukiwanie w bazach – 80 respondentów, szukanie źródeł – 79, wyszukiwanie w katalogu bibliotecznym – 78.

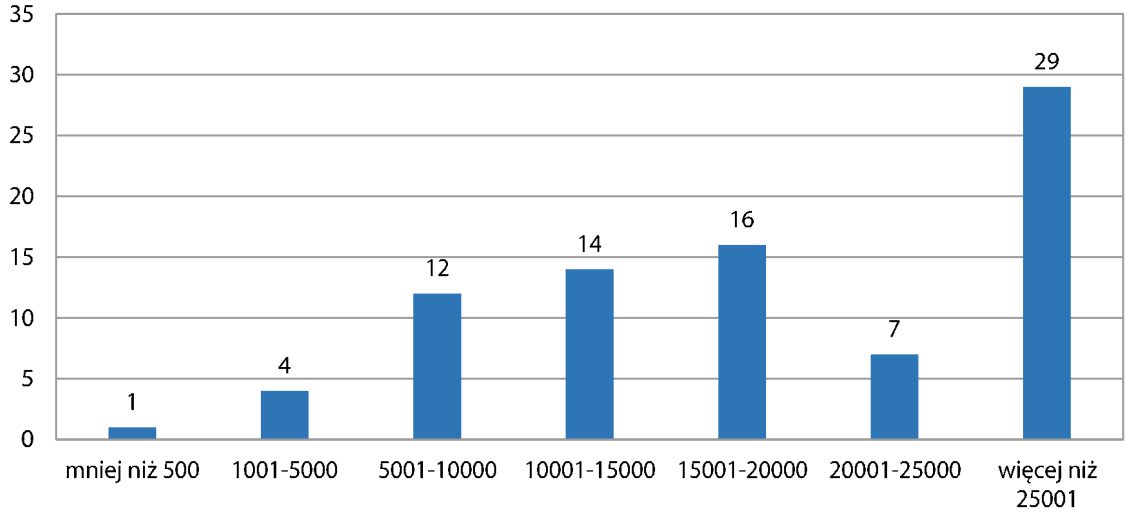

Rys. 4.1. Potencjalna liczba użytkowników bibliotek biorących udział w badaniu

Źródło: opracowanie własne.

W kwestii kanałów komunikacji i wsparcia czytelników biblioteki poddane analizie nie odbiegają znacząco od wniosków wyciągniętych przez wspomnianych już autorów, jak Gmiterek (2021) czy Mensah i Onyancha (2021). O ile większość, bo aż 80 jednostek, komunikuje się z użytkownikami za pośrednictwem poczty elektronicznej lub przy użyciu różnych aplikacji pozwalających na bezpośrednie indywidualne czy grupowe spotkanie *online* (jak MS Teams, Zoom, Skype – 73 instytucje), o tyle jedynie 40 z nich korzysta z mediów społecznościowych[7].

Niemal wszystkie z ankietowanych instytucji (79) prowadzą kursy i szkolenia *online*, co można w zasadzie uznać za punkt obowiązkowy działalności współczesnych bibliotek. Większość z nich ma w swojej ofercie zarówno kursy synchroniczne (84%), jak i asynchroniczne (78%). Typ kursu (synchroniczny czy asynchroniczny) w żaden sposób nie wpływa na tematykę. Głównie obejmują one umiejętności wyszukiwawcze. Tematy kursów wskazywane przez respondentów przedstawiono na rys. 4.2.

W pytaniach otwartych, umożliwiających wskazanie umiejętności kształtowanych przez bibliotekę w ramach wspierania uczestników zdalnej formy studiowania (zarówno synchronicznie, jak asynchronicznie), pojawiły się odpowiedzi wskazujące na interesujące, czasem nieszablonowe, więc nie zawsze oczywiste, możliwości włączenia biblioteki w proces edukacyjny. Wśród nich były: *critical writing*, *speed reading*, *copyright and plagiarism*, *licenses*, *academic integrity*, *academic online presence*, *open science*, *predatory journals*, *citation metrics*, *research data management* (pisanie tekstów krytycznych, szybkie czytanie, prawa autorskie i plagiatowanie, licencje, uczciwość badacza, budowanie swojego wizerunku naukowego

[7] Telefon zaznaczyło 61 jednostek, *live chat* – 38, a 9 jednostek zaznaczyło inne (wskazano stronę internetową i platformy e-learningowe).

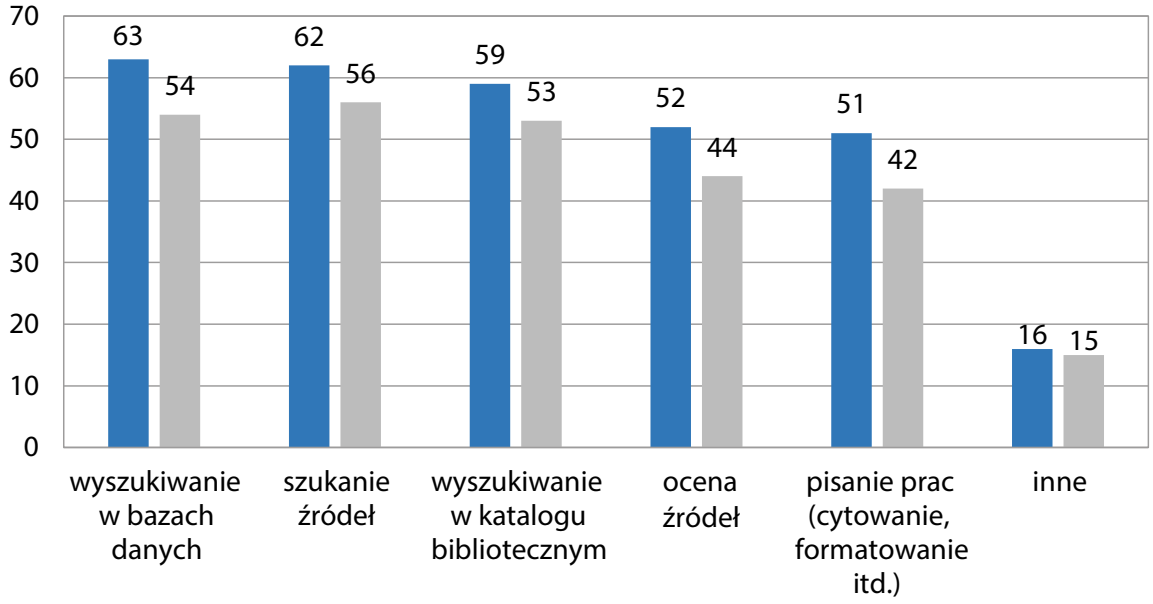

Rys. 4.2. Tematy synchronicznych i asynchronicznych kursów i szkoleń *online*

Źródło: opracowanie własne.

w sieci, otwarta nauka, czasopisma drapieżne, wskaźniki cytowalności, zarządzanie danymi badawczymi). Pojawiały się również liczne wskazania na różnego rodzaju programy do zarządzania bibliografią oraz profesjonalne techniki przygotowania artykułów (jak program LaTeX). Warto zauważyć, że wskazywane przez wielu respondentów działania są bardzo zaawansowane merytorycznie, a w Polsce kojarzymy wiele z wymienionych tematów raczej z doktorantami i młodymi naukowcami niż ze studentami. Zdaniem autorów artykułu jest to podniesienie poprzeczki wobec tego, na co zazwyczaj może liczyć polski student, w kontekście zwiększania kompetencji akademickich. Biblioteka zatem może wypełnić luki, których nie wypełnia program studiów na danym kierunku lub współpraca z promotorem.

Powszechności szkoleń i kursów zarówno *online*, jak i *offline* w bibliotekach wiodących europejskich uczelni musi towarzyszyć rosnące zapotrzebowanie na specjalistów w tym zakresie. Wśród instytucji, które wzięły udział w badaniu, 25% dysponuje oddzielnym działem odpowiedzialnym za prowadzenie kursów i szkoleń, 14% oddzielnym stanowiskiem, a 8% ma więcej niż jeden dział odpowiedzialny tylko za kursy i szkolenia. Dla pozostałych jednostek prowadzenie kursów i szkoleń znajduje się w zakresie obowiązków jednego (20%) lub wielu działów (29%)[8]. Nie powinna także dziwić liczba osób zaangażowanych w szkolenia (rys. 4.3).

[8] Pozostałe 4% zaznaczyło odpowiedź „inne".

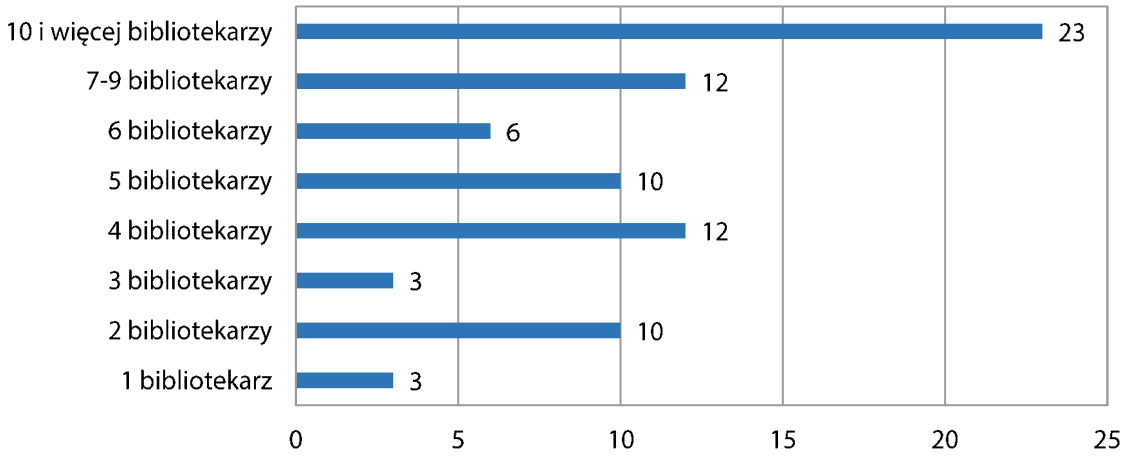

Rys. 4.3. Liczba bibliotekarzy zaangażowanych w prowadzenie kursów i szkoleń *online*

Źródło: opracowanie własne.

W kolejnej części kwestionariusza ankietowego zapytano o wprowadzone przez biblioteki strategie mające na celu wsparcie studentów w edukacji zdalnej. Z zaproponowanych odpowiedzi 71 jednostek wskazało na sesje szkoleniowe *online*, 67 – na tutoriale, 53 – na indywidualną pomoc studentom poza godzinami zajęciowymi, 46 – na uczestnictwo w kursach *online* za pośrednictwem systemu zarządzania nauczaniem[9]. Natomiast najbardziej interesujące okazały się odpowiedzi na otwarte pytanie o najskuteczniejsze strategie wspierania studentów w edukacji zdalnej, na które zdecydowało się udzielić odpowiedzi 56 jednostek. Wiele z odpowiedzi się powtarzało w treści lub tematyce, jednak można było wskazać na działania szczególnie oryginalne. Najczęściej wymieniano ogólnie określone kursy *online*, w tym asynchroniczne (tutoriale, Libguides), synchroniczne sesje pytań i odpowiedzi oraz indywidualne wsparcie. W odpowiedziach pojawiała się również sugestia, że wsparcie indywidualne jest korzystne, ale wyjątkowo czasochłonne w porównaniu z innymi formami. Co ciekawe, powtarzała się niska ocena kontaktu za pośrednictwem platform *live chat*. Taka forma kontaktu, choć bardzo popularna (np. za pomocą aplikacji Messenger), wydaje się bardziej skuteczna jako narzędzie komunikacyjne niż edukacyjne. Do tego drugiego celu bardziej nadaje się kontakt w oparciu o transmisję dźwięku i obrazu w czasie rzeczywistym, na co też wskazują odpowiedzi respondentów. Sesje *online* w oparciu o aplikacje Zoom lub MS Teams, a mające charakter wykładu połączonego z pytaniami od uczestników, są również wskazane jako tym lepsze, im więcej uczestników bierze w nich udział. Jedna z bibliotek wskazała liczebność powyżej 80 osób jako korzystniejszą niż małe sesje dla 20-40 osób, podczas których pada mniej pytań. Nasuwa się tu skojarzenie z podobną formą proponowaną w ramach tzw. dni adaptacyjnych dla studentów I roku, które również mają liczebność znacznie wyższą niż typowa grupa administracyjna.

[9] Siedmiu respondentów zaznaczyło odpowiedź „inne".

W odpowiedziach na otwarte pytanie o interakcje z uczestnikami studiów prowadzonych w formie zdalnej[10] zgodnie podkreślano pozytywne doświadczenia, choć nie ukrywano, że są trudniejsze i bardziej wymagające niż kontakt stacjonarny. Powtarza się spostrzeżenie, że kontakt asynchroniczny (kursy, materiały edukacyjne) wzbudza mniejsze zainteresowanie niż synchroniczne formy edukacji. Ponownie podkreślano szczególne zaangażowanie studentów, jeśli kontakt miał formę „jeden na jeden" (w jednym przypadku podkreślono zwłaszcza aktywność doktorantów). Ciekawe spostrzeżenie dotyczy sytuacji studentów, którzy ze względu na pandemię od początku studiów doświadczają wyłącznie zdalnej edukacji. Mają oni bardziej ograniczone relacje w grupie rówieśniczej niż poprzednie roczniki, co sprawia, że aktywne wsparcie biblioteki jest nie tylko bardziej potrzebne, ale również bardziej doceniane. Nie do końca wybrzmiało, choć pojawiło się spostrzeżenie o rosnącej roli mediów społecznościowych jako platformy kontaktu między studentami a biblioteką.

Druga sekcja pytań obejmowała temat współpracy bibliotekarzy z pracownikami naukowymi w obszarze przygotowania i współprowadzenia zajęć dydaktycznych. Analiza odpowiedzi na pytania tej sekcji rysuje obraz pewnego niedoszacowania i niedoceniania zasobów i doświadczeń, jakie posiadają biblioteki i bibliotekarze. Z drugiej strony pokazuje także, ile mają do nadrobienia biblioteki akademickie w Polsce, które są dopiero na początku tej drogi.

Tylko połowa bibliotek (51%) odpowiedziała twierdząco na pytanie o współpracę z wykładowcami w obszarze przygotowania materiałów do kursów *online*. Wśród licznych komentarzy[11] najczęściej wskazywano na wsparcie świadczone przez bibliotekarzy przy wcześniejszym przygotowaniu materiałów dla danego kursu (głównie z zakresu wyszukiwania informacji, oceny źródeł, bibliografii, strategii wyszukiwawczych). Rzadziej dotyczy ono aktywnego uczestnictwa w prowadzeniu zajęć, a jeśli nawet, to głównie w odniesieniu do kształtowania różnego rodzaju kompetencji akademickich (np. *academic writing*). Co ciekawe, pojawiają się również odpowiedzi wskazujące na nieczęsto spotykane formy współpracy, jak sprawdzanie przez bibliotekarzy licencji materiałów zewnętrznych (*copyright*), które dydaktycy zamierzają wykorzystać w swoich kursach.

Za większością odpowiedzi respondentów stoi głębokie zrozumienie roli biblioteki akademickiej jako instytucji stojącej w cieniu dydaktyki, ale aktywnie dbającej o jakość weryfikowanych przez siebie materiałów i troszczącej się o dobre rozeznanie twórców kursów w zasobach bibliotecznych. Pod tym kątem należy się absolutnie zgodzić z jednym z respondentów, że biblioteka może coraz aktywniej działać w środowisku swojej uczelni jako strategiczny partner w procesach edukacyjnych, rozwijając kompetencje cyfrowe i transfer wiedzy w tych obszarach zasobów i usług biblioteki, które są najbardziej przydatne dla procesów dydaktycznych. Warto również podkreślić, że biblioteka, stojąc na pograniczu wsparcia potencjału badawczego i dydaktycznego swojej uczelni, jest w obowiązku angażować się w to, aby obok treści typowych dla danego kierunku studiów, były również kształtowane i wykorzystywane

[10] Na otwarte pytanie o doświadczenia biblioteki podczas kontaktów ze studentami *online* udzieliło odpowiedzi 48 bibliotek.

[11] Na otwarte pytanie o rolę biblioteki i jej współpracę z wykładowcami podczas przygotowywania treści do kursów *online* odpowiedzi udzieliły 34 biblioteki.

uniwersalne kompetencje akademickie. Aktywna współpraca z władzami wydziałów i osobami odpowiedzialnymi za programy studiów czy wreszcie poszczególnymi prowadzącymi i promotorami jest najlepszą strategią. Taka też myśl przebija się z odpowiedzi respondentów – istotna rola szerokiej i intensywnej współpracy z nauczycielami akademickimi.

Wśród 29% respondentów, którzy negatywnie odnieśli się do pytania, czy biblioteka powinna być bardziej zaangażowana w kursy *online* prowadzone przez wykładowców, jako główne przeszkody wskazano brak personelu (13), brak czasu (7), brak potrzeby (3) i tylko jedna biblioteka wskazała na brak umiejętności. Instytucje, które zaznaczyły odpowiedź „inne", wskazały na osiągnięty już satysfakcjonujący poziom współpracy lub istnienie na uczelni jednostek poza biblioteką (np. Teaching & Learning Centre) odpowiedzialnych za ten rodzaj wsparcia.

Wspomniana we wstępie analiza literatury z ostatnich kilku lat, jak również własne doświadczenia nie pozostawiają złudzeń, że okres, w którym biblioteki zostały zmuszone do całkowitego zawieszenia fizycznego kontaktu z czytelnikiem, w ogromnym stopniu wpłynął na sposób działania tych jednostek w bardzo wielu obszarach, w tym między innymi na zaangażowanie w prowadzenie kursów *online* i zdalną edukację. Tu odpowiedź twierdzącą zaznaczyło aż 78% respondentów. Na rysunku 4.4 zaprezentowano rozkład odpowiedzi na pytanie o to, w jaki sposób pandemia COVID-19 zmieniła zaangażowanie biblioteki w kursy i szkolenia *online* prowadzone przez bibliotekę, kursy prowadzone przez wykładowców i ogólnie edukację zdalną.

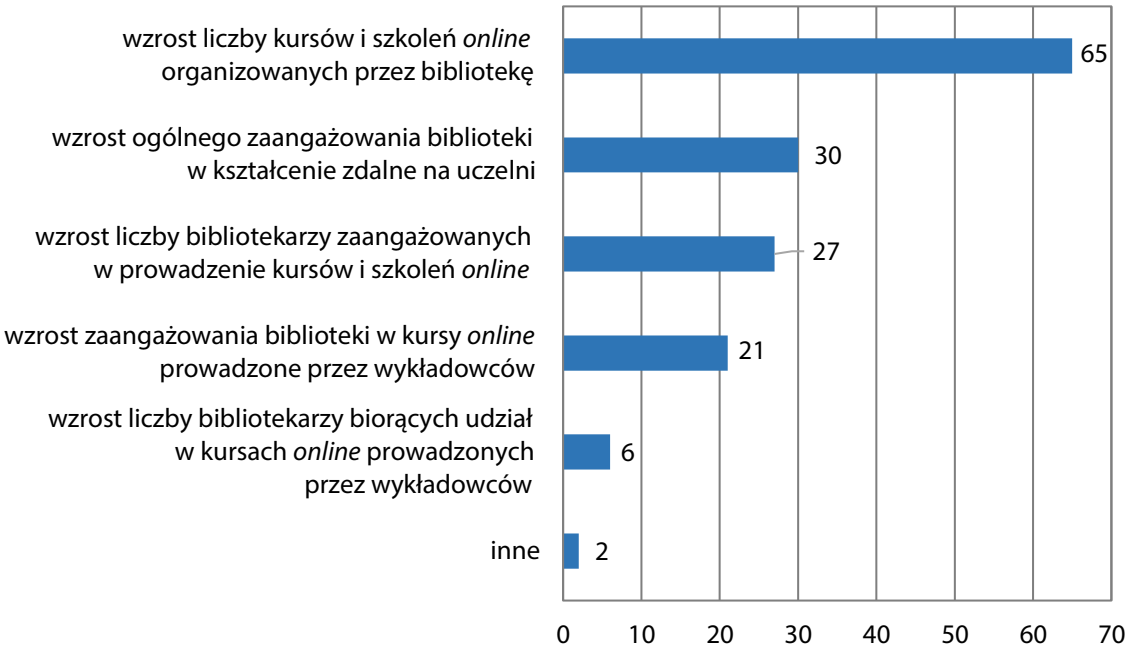

Rys. 4.4. Wpływ pandemii na zaangażowanie biblioteki w kursy i szkolenia *online*

Źródło: opracowanie własne.

Z odpowiedzi na pytania zamknięte, jak i z pogłębionych odpowiedzi otwartych jasno wynika, że nie można wskazać ani wyłącznych, ani dominujących form zdalnego świadczenia usług informacyjnych i edukacyjnych przez biblioteki uczelniane. Jednocześnie zaobserwowano, że satysfakcja z korzystania z tych form, po stronie zarówno bibliotekarzy, jak i użytkowników, zależy od czynników takich jak grupa docelowa i jej liczebność. W przypadku 22 jednostek zmianie uległy także warunki dostępu do zbiorów elektronicznych. W wyniku negocjacji z wydawcami dostęp do zbiorów poza terenem kampusu został rozszerzony.

4.4. Podsumowanie

Temat wsparcia edukacji zdalnej uczelni wyższych przez biblioteki na pewno nie jest jeszcze wystarczająco zbadany, a zjawisko ogromnych przemian wywołanych pandemią COVID-19 przemawia za głębszym pochyleniem się nad tym tematem w przyszłości. Szczególnie interesujące jest to, jak bardzo pandemia wymusiła wzrost kompetencji cyfrowych wśród bibliotekarzy akademickich. Znane wcześniej formy zdalnego wspierania użytkowników zostały nie tylko zidentyfikowane, ale też wzbogacone o kolejne możliwości, jednocześnie zmuszając wiele bibliotek do przeformułowania spojrzenia na swoje zbiory, infrastrukturę i możliwości ich udostępniania.

Głównym wnioskiem płynącym z badania jest to, iż słowami kluczowymi stojącymi za punktem wyjścia dla form wspierania zdalnej edukacji przez biblioteki powinny być „różnorodność" i „elastyczność". Edukacja zdalna bowiem jest współcześnie jednym z kluczowych elementów usług szkolnictwa wyższego, a zadaniem bibliotek jest tak dostosować swoje funkcjonowanie, aby można było aktywnie i efektywnie wspierać funkcjonowanie swojej uczelni także na tym polu.

Autorzy artykułu mają świadomość, że ich badanie ma charakter wstępu do pewnego niezbadanego dotąd, bardzo ważnego dla przyszłości funkcjonowania bibliotek naukowych tematu wspierania zdalnych usług edukacyjnych. Nie bez znaczenia są tu oczywiście nowe realia, które wytworzył okres pracy i nauki w sytuacji pandemicznej. Autorzy liczą, że artykuł będzie punktem wyjścia do kolejnych, pogłębionych analiz, także własnych. Przyjrzenie się problemowi zmieniającej się roli bibliotek naukowych w procesach edukacyjnych, zwłaszcza badanej w wymiarze porównawczym i międzynarodowym, było jednym z założeń niniejszego artykułu i z pewnością powinno być dalej eksplorowane.

Literatura

Anderson, R., Fisher, K. i Walker, J. (2021). Library consultations and a global pandemic: an analysis of consultation difficulty during COVID-19 across multiple factors. *The Journal of Academic Librarianship*, *47*(1), 102273. https://doi.org/10.1016/J.ACALIB.2020.102273

Dold, C. J. (2016). Rethinking mobile learning in light of current theories and studies. *The Journal of Academic Librarianship*, *42*(6), 679-686. https://doi.org/10.1016/J.ACALIB.2016.08.004

Gmiterek, G. (2021). Polish university libraries social networking services during the COVID-19 pandemic spring term lockdown. *Journal of Academic Librarianship*, *47*(3), 1-7. https://doi.org/10.1016/j.acalib.2021.102331

Martzoukou, K. (2021). Academic libraries in COVID-19: A renewed mission for digital literacy. *Library Management*, *42*(4/5), 266–276. https://doi.org/10.1108/LM-09-2020-0131

Mehta, D. i Wang, X. (2020). COVID-19 and digital library services – a case study of a university library. *Digital Library Perspectives*, *36*(4), 351-363. https://doi.org/10.1108/DLP-05-2020-0030

Mensah, M. i Onyancha, O. B. (2021). A social media strategy for academic libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, *47*(6), 102462. https://doi.org/10.1016/J.ACALIB.2021.102462

Mullins, K. (2016). IDEA Model from theory to practice: integrating information literacy in academic courses. *The Journal of Academic Librarianship*, *42*(1), 55-64. https://doi.org/10.1016/J.ACALIB.2015.10.008

Rafiq, M., Batool, S. H., Ali, A. F. i Ullah, M. (2021). University libraries response to COVID-19 pandemic: A developing country perspective. *The Journal of Academic Librarianship*, *47*(1), 102280. https://doi.org/10.1016/J.ACALIB.2020.102280

Steele, J. E. (2021). The role of the academic librarian in online courses: A case study. *The Journal of Academic Librarianship*, *47*(5), 102384. https://doi.org/10.1016/J.ACALIB.2021.102384

Tomaszewski, R. (2021). A STEM e-class in action: acase study for asynchronous one-shot library instruction. *The Journal of Academic Librarianship*, *47*(5), 102414. https://doi.org/10.1016/J.ACALIB.2021.102414

Tsekea, S. i Chigwada, J. P. (2021). COVID-19: strategies for positioning the university library in support of e-learning. *Digital Library Perspectives*, *37*(1), 54-64. https://doi.org/10.1108/DLP-06-2020-0058

Wegener, D. R. (2022). Information literacy: making asynchronous learning more effective with best practices that include humor. *The Journal of Academic Librarianship*, *48*(1), 102482. https://doi.org/10.1016/J.ACALIB.2021.102482

Winiarczyk, A. i Warzocha, T. (2021). Edukacja zdalna w czasach pandemii COVID-19. *Forum Oświatowe*, *33*(1 (65)), 61-76. https://doi.org/10.34862/fo.2021.1.4

Wright, L. B. (2021). Assessing library instruction: astudy of the relationship between attendance, retention, and student success. *The Journal of Academic Librarianship*, *47*(5), 102431. https://doi.org/10.1016/J.ACALIB.2021.102431

The Role of an Academic Library in Supporting Remote Education – a Preliminary Research

Abstract: The research aimed to get information about the current trends regarding the role of an academic library in supporting remote education. The authors claim that the topic is vital because of the accelerated evolution of higher education practices, thanks to the COVID-19 pandemic. The paper was based on the latest subject literature review and the survey research. The survey was sent to the libraries listed in the "Best universities in Europe 2022" provided by Times Higher Education. The responses from 83 institutions were received. The results indicate that diversity and flexibility are crucial aspects of supporting remote education through academic libraries. Already known forms of remote learning support have been improved and broadened by new tools in the last few years. The changes also demand a new perception of library resources and infrastructure, and the possibilities of their facilitation. The deepening of the understanding of this topic needs more research.

Keywords: academic library, higher education, remote learning, survey.

Załącznik 1

Rola bibliotek we wsparciu nauki zdalnej oraz zarządzanie kolekcją zbiorów elektronicznych

Kwestionariusz składa się z 38 do 51 pytań (w zależności od wcześniejszych odpowiedzi). Wypełnienie formularza zajmie około 15 minut.

* Wymagane

1. Typ uczelni *

- ◯ uniwersytet
- ◯ uczelnia techniczna
- ◯ uczelnia rolnicza
- ◯ uczelnia ekonomiczna
- ◯ uczelnia pedagogiczna
- ◯ uczelnia medyczna
- ◯ uczelnia morska
- ◯ akademia wychowania fizycznego
- ◯ uczelnia artystyczna
- ◯ uczelnia teologiczna
- ◯ uczelnia MSWiA
- ◯ inne

2. Potencjalna liczba czytelników biblioteki (liczba studentów oraz pracowników).*

- ◯ mniej niż 500
- ◯ 501-1000
- ◯ 1001-5000
- ◯ 5001-10 000
- ◯ 10 001-15 000

- ◯ 15 001-20 000
- ◯ 20 001-25 000
- ◯ więcej niż 25 001

Wsparcie nauki zdalnej

3. W rozwoju jakich umiejętności biblioteka wspomaga studentów *online*? Proszę zaznaczyć wszystkie możliwe odpowiedzi*

- ☐ szukanie źródeł
- ☐ ocena źródeł
- ☐ wyszukiwanie w katalogu bibliotecznym
- ☐ wyszukiwanie w bazach danych
- ☐ pisanie prac (cytowanie, formatowanie itp.)
- ☐ żadne
- ☐ inne

4. Za pośrednictwem jakich kanałów biblioteka wspiera studentów *online*? Proszę zaznaczyć wszystkie możliwe odpowiedzi*

- ☐ telefon
- ☐ e-mail
- ☐ *live chat*
- ☐ *video conferencing* (MS Teams, Zoom, Skype itd.)
- ☐ *social media*
- ☐ inne

5. Czy biblioteka prowadzi kursy i szkolenia dla studentów *online*?*

- ◯ tak
- ◯ nie

6. Czy biblioteka prowadzi synchroniczne kursy i szkolenia *online*?*

- ◯ tak
- ◯ nie

7. Jakie są tematy kursów lub szkoleń synchronicznych?

- ☐ szukanie źródeł
- ☐ ocena źródeł
- ☐ wyszukiwanie w katalogu bibliotecznym
- ☐ wyszukiwanie w bazach danych
- ☐ pisanie prac (cytowanie, formatowanie itp.).
- ☐ inne

8. Czy biblioteka prowadzi asynchroniczne kursy i szkolenia *online*?*

- ◯ tak
- ◯ nie

9. Jakie są tematy kursów lub szkoleń asynchronicznych?*

- ☐ szukanie źródeł
- ☐ ocena źródeł
- ☐ wyszukiwanie w katalogu bibliotecznym
- ☐ wyszukiwanie w bazach danych
- ☐ pisanie prac (cytowanie, formatowanie itp.)
- ☐ inne

10. Czy w bibliotece istnieje oddzielny oddział odpowiedzialny za szkolenia i kursy (*online* i *offline*)?*

- ◯ nie, prowadzenie kursów i szkoleń znajduje się w zakresie wielu obowiązków kilku działów
- ◯ nie, prowadzenie kursów i szkoleń znajduje się w zakresie wielu obowiązków jednego działu

- ◯ tak, istnieje oddzielny oddział odpowiedzialny tylko za prowadzenie kursów i szkoleń
- ◯ tak, istnieje więcej niż jeden dział odpowiedzialny tylko za prowadzenie kursów i szkoleń
- ◯ tak, istnieje oddzielne stanowisko odpowiedzialne tylko za prowadzenie kursów i szkoleń
- ◯ inne

11. Ilu bibliotekarzy jest zaangażowanych w prowadzenie kursów i szkoleń *online*?*

- ◯ 0
- ◯ 1
- ◯ 2
- ◯ 3
- ◯ 4
- ◯ 5
- ◯ 6
- ◯ 7-9
- ◯ 10 i więcej

12. Które z poniższych strategii zostały wprowadzone w celu wsparcia studentów w edukacji zdalnej? Proszę zaznaczyć wszystkie możliwe odpowiedzi.*

- ☐ sesje szkoleniowe *online*
- ☐ tutoriale np. *video tutorial*, *web tutorial* itp.
- ☐ uczestnictwo w kursie *online* za pośrednictwem systemu zarządzania nauczaniem (np. Moodle)
- ☐ indywidualna pomoc studentom poza godzinami zajęciowymi
- ☐ żadna
- ☐ inne

13. Które z wymienionych wyżej strategii okazały się najbardziej skuteczne w poprawie nauki i wyników studentów? Które nie były skuteczne i dlaczego? Proszę podać jak najwięcej szczegółów.

14. Opisz możliwie jak najdokładniej doświadczenia biblioteki podczas kontaktów *online* ze studentami.

Współpraca z wykładowcami

15. Czy biblioteka kiedykolwiek pomagała wykładowcy w przygotowaniu treści do kursu *online*?*

- ◯ tak
- ◯ nie

16. Opisz rolę biblioteki i jej współpracę z wykładowcami podczas przygotowywania treści do kursów *online*.

17. Czy uważasz, że biblioteka powinna być bardziej angażowana w kursy *online* prowadzone przez wykładowców?*

- ◯ tak
- ◯ nie

18. W jaki sposób?

19. Dlaczego nie?*

- ☐ brak załogi
- ☐ brak umiejętności
- ☐ brak czasu
- ☐ brak takiej potrzeby
- ☐ inne

Wpływ pandemii na zaangażowanie biblioteki w szkolenia i kursy *online*

20. Czy pandemia COVID-19 zmieniła zaangażowanie biblioteki w kursy *online* i zdalną edukację?*

- ○ tak
- ○ nie

21. W jaki sposób pandemia COVID-19 zmieniła zaangażowanie biblioteki w kursy i szkolenia *online* prowadzone przez bibliotekę, kursy prowadzone przez wykładowców i ogólnie edukację zdalną?*

- ☐ wzrosła liczba kursów i szkoleń *online* organizowanych przez bibliotekę
- ☐ wzrosła liczba bibliotekarzy zaangażowanych w prowadzenie kursów i szkoleń *online*
- ☐ wzrosło zaangażowanie biblioteki w kursy *online* prowadzone przez wykładowców
- ☐ wzrosła liczba bibliotekarzy biorących udział w kursach *online* prowadzonych przez wykładowców
- ☐ wzrosło ogólne zaangażowanie biblioteki w kształcenie zdalne na uczelni
- ☐ inne

22. Czy studenci uczelni mają dostęp do subskrybowanych zasobów elektronicznych (ER) zdalnie, poza kampusem uczelni?*

- ○ tak, do wszystkich
- ○ tak, do większości
- ○ tak, do niektórych
- ○ nie

23. Czy pandemia zmieniła warunki dostępu studentów do subskrybowanych zasobów elektronicznych?*

- ○ tak
- ○ nie

24. W jaki sposób pandemia zmieniła warunki dostępu studentów do subskrybowanych zasobów elektronicznych? Proszę podać jak najwięcej szczegółów

25. Pełna nazwa instytucji*

26. Kraj*

27. Komentarz i uwagi*

Załącznik 2

The role of the academic library in support of remote learning

The questionnaire consists of 15 to a maximum of 24 questions, depending on the answers provided. It will take no longer than 15 minutes to complete the form.

* Required

1. What is the type of your HEI (Higher Education Institution)?*

- ◯ University
- ◯ Technical HEI
- ◯ Agricultural HEI
- ◯ HEI specialising in economic sciences / school of economics
- ◯ Pedagogical HEI
- ◯ Medical university
- ◯ HEI of maritime studies / specialising in maritime studies
- ◯ Academy of physical education
- ◯ HEI of art studies / specialising in fine arts
- ◯ Theological HEI
- ◯ HEI supervised by the minister responsible for national defence and the minister responsible for internal affairs and administration
- ◯ Other

2. The number of students.*

- ◯ less than 500
- ◯ 501-1000
- ◯ 1001-5000
- ◯ 5001-10000
- ◯ 10001-15000
- ◯ 15001-20000

- ◯ 20001-25000
- ◯ More than 25001

3. With what kind of skills does the library assist the online students? Please, tick all that apply.*

- ☐ Finding Sources
- ☐ Evaluating Sources
- ☐ Searching the Library's Catalog
- ☐ Database Searching
- ☐ Writing Mechanics (Citations, Formatting, etc.)
- ☐ None
- ☐ Other

4. In what formats does the library assist the *online* students? Please, tick all that apply.*

- ☐ Telephone
- ☐ Email
- ☐ Live Chat
- ☐ Video Conferencing (MS Teams, Zoom, Skype, etc.)
- ☐ Social Media
- ☐ Other

5. Does the library provides courses or training for online students?*

- ◯ Yes
- ◯ No

6. Does the library provides synchronous online courses or training?*

- ◯ Yes
- ◯ No

7. What are the topics of the synchronous courses or training?

- ☐ Finding Sources
- ☐ Evaluating Sources

- ☐ Searching the Library's Catalog
- ☐ Database Searching
- ☐ Writing Mechanics (Citations, Formatting, etc.)
- ☐ Other

8. Does the library provides asynchronous online courses or training?*

- ○ Yes
- ○ No

9. What are the topics of the asynchronous online courses or training?*

- ☐ Finding Sources
- ☐ Evaluating Sources
- ☐ Searching the Library's Catalog
- ☐ Database Searching
- ☐ Writing Mechanics (Citations, Formatting, etc.)
- ☐ Other

10. Does the library have a separate department responsible for courses and training (both on-line and offline)?*

- ○ No – one of the departments provides courses and training are among its other responsibilities
- ○ No – more than one department provides courses and training are among their other responsibilities
- ○ Yes – there is a separate department responsible only (or primarily) for courses and training
- ○ Yes, there is more than one separate department responsible only (or primarily) for courses and training
- ○ Yes, there is a separated librarian position responsible for courses and training
- ○ Other

11. How many librarians are involved in the online courses or training?*

- ◯ 0
- ◯ 1
- ◯ 2
- ◯ 3
- ◯ 4
- ◯ 5
- ◯ 6
- ◯ 7-9
- ◯ 10 and more

12. Which of the following strategies has the library utilized to support online students? Please, tick all that apply.*

- ☐ Online instruction sessions
- ☐ Tutorials such as video tutorial, web tutorial, etc.
- ☐ Being embedded into an online course through the Learning Management System (LMS)
- ☐ Provide individual assistance to students outside of class time
- ☐ None
- ☐ Other

13. Which strategies mentioned above were most successful in improving student learning and performance? Which were not and why? Please, give as much detail as possible.

14. Describe in as much detail as possible the library`s experience with interactions with online students.

15. Has the library ever assisted a faculty member with preparing content for an online course?*

- ◯ Yes
- ◯ No

16. Describe the library`s role and interaction with the faculty members in preparing content for online courses in as much detail as possible.

17. Would the library like to be more involved in online courses provided by the faculty members?*

- ◯ Yes
- ◯ No

18. In what ways?

19. Why not?*

- ☐ The lack of staff
- ☐ The lack of skills
- ☐ The lack of time
- ☐ The lack of need
- ☐ Other

20. Has the COVID-19 pandemic changed the library`s involvement in online courses and remote education in general?*

- ◯ Yes
- ◯ No

21. In what way the COVID-19 pandemic has changed the library`s involvement in online courses and training provided by the library, the courses provided by the faculty members and remote education in general?*

- ☐ The number of online courses and training provided by the library has increased
- ☐ The number of librarians involved in providing online courses and training has increased
- ☐ The involvement of the library in the online courses provided by the faculty members has increased
- ☐ The number of librarians involved in the online courses provided by the faculty members has increased
- ☐ The overall involvement of the library in the HEI`s remote education has increased.
- ☐ Other

22. Do students of the HEI have access to the subscribed electronic resources (ER) remotely, outside of the HEI campus?

- ○ Yes, to all of them
- ○ Yes, to most of them
- ○ Yes, to some of them
- ○ No

23. Has the COVID-19 pandemic changed the conditions of students` access to the subscribed electronic resources (ER) remotely, outside of the HEI campus?*

- ○ Yes
- ○ No

24. In what way the COVID-19 pandemic has changed the conditions of students` access to the subscribed electronic resources (ER) remotely, outside of the HEI campus? Please give as much detail as possible

25. Full name of your HEI.*

26. Country*

27. Space for additional comments and remarks.